

Rutte's gang naar Canossa

Mevrouw de voorzitter,

De Kamer heeft mij gevraagd mijn visie te geven op een nieuwe bestuurscultuur. Ik heb laten weten daar radicale ideeën over te hebben. Dat was ietwat overmoedig, stel ik nu vast; ideeën heb ik wel, maar wellicht zijn ze niet zo heel erg radicaal. Daar moet u straks zelf maar over oordelen.

Ik sta hier voor u, niet als minister-president, demissionair of beoogd, maar als kamerlid en fractieleider. Het is mij opgevallen dat de leden van deze kamer in de afgelopen dagen deze petten niet goed uit elkaar hebben weten te houden, en mij in mijn hoedanigheid van premier hebben aangevallen op uitspraken die ik tijdens de verkenningsgesprekken als in mijn functie van fractievoorzitter van de VVD heb gedaan. Dat leidde tot een in dit huis niet eerder vertoonde, en wat mij betreft niet voor herhaling vatbare strafexercitie waarbij kamerleden een ander kamerlid bestoken met moties van wantrouwen en van afkeuring. Als wij elkaar als kamerlid de maat willen nemen horen we dat te doen op de gebruikelijke wijze: achter de microfoon, in een debat, en met argumenten. De vloer van de Tweede Kamer is daarvoor de arena, en onze vergaderorde bepaalt wat we daar wel en niet mogen doen. Moties van afkeuring en van wantrouwen zijn instrumenten van de Kamer om regering of bewindslieden tot de orde te roepen, niet collega-kamerleden. Dat de Kamer dit onderscheid in mijn geval kennelijk uit het oog is verloren stemt niet vrolijk en doet de vraag rijzen of het eigenlijk wel verstandig is dat zittende demissionaire bewindslieden tevens als fractieleider deelnemen aan formatiegesprekken. Niet alleen heeft kennelijk de Kamer moeite om die rollen goed van elkaar te onderscheiden, het is ook niet uitgesloten dat de spelers van die dubbelrol dat zelf ook niet kunnen. En mag ik u eraan herinneren dat het hier niet alleen mijn persoon betreft, maar ook die van de fractieleiders van het CDA, van D'66 en van de SGP? Laten we hier maar eens over nadenken.

***

Voorzitter, wat is dat nu eigenlijk, die nieuwe bestuurscultuur? Ik zou menen: een bestuurspraktijk die gebaseerd is op onderling vertrouwen tussen burger en bestuurders. En laat ik meteen maar duidelijk zijn: tot die bestuurders mogen ook de leden van deze kamer worden gerekend. Ik hoef u er niet aan te herinneren dat de regering in dit land wordt gevormd door de ministers en de Staten Generaal.

We moeten vaststellen dat er iets grondig mis is met dat vertrouwen. Dat de burger het bestuur niet vertrouwt is ernstig, want het ondergraaft de legitimiteit van dat bestuur. Nog ernstiger is het echter, als het bestuur de burger wantrouwt – hem wegzet als potentiële fraudeur, als mogelijke oproerkraaier, of als hinderlijke pottekijker. Als iemand, kortom, die bestuurlijk in de tang moet worden genomen. En precies dat is, wat we met zijn allen hier de afgelopen jaren hebben gedaan, u als Kamer net zo goed als de opeenvolgende kabinetten: de burger de duimschroeven aandraaien. Voorbeelden te over. Natuurlijk is daar de infame toeslagen-affaire, die maar niet tot een goed einde schijnt te kunnen worden gebracht. En zal ook u zijn opgevallen dat de verfijning van ons bestuursrecht in de afgelopen jaren vooral heeft gelegen in de uitbreiding van de mogelijkheden van het bestuur om de burger mores te leren – bestuurlijke boetes, lasten onder dwangsom, bestuursdwang – het zijn niet eens sancties, het zijn dwangmiddelen. Onze wetgeving! Burgers die het ongeluk hebben in de bijstand terecht te komen krijgen te maken met een overheid die tot ver voorbij de grenzen van het betamelijke hun privéleven komt controleren. U kent de schrijnende voorbeelden wel – de tandenborstelcontroles, de door onszelf

gefaciliteerde klikbrigades van medeburgers, de moeder die door ons onwaarschijnlijk te grazen is genomen omdat zij, ter aanvulling van haar op zeventig procent van het bestaansminimum gemaximeerde bijstandsuitkering, boodschappen van haar moeder accepteerde. Onze wetgeving, ons beleid! En laten we vooral de participatiesamenleving niet vergeten waarin u, net als opeenvolgende kabinetten, in meerderheid heilig geloofde. De realisatie daarvan heeft inmiddels ertoe geleid dat ouderen in hun veel te grote huis vereenzamen, dat de sociale werkvoorziening onherkenbaar is verminkt, dat kansloze jongeren tot ver voorbij hun puberteit aan hun vaak al even kansloze ouders worden overgelaten, en dat het bij voorbaat al failliete beleid dat wij in wetten hebben gegoten door gemeentes moet worden uitgevoerd met veel te weinig geld en met veel te weinig middelen. Onze wetgeving!

Dit weet u als kamerleden toch allemaal ook wel? Dit is toch geen nieuws voor u? U moet toch ook zien, dat het beeld dat wij van de burger hebben, heeft geleid tot een immer groeiende berg wet- en regelgeving die er voor bedoeld lijkt te zijn om de burger te disciplineren en te controleren, en om de zorgplicht van de overheid voor die burger in te perken? Uw rol in dit hele gebeuren is niet minder bepalend geweest dan de rol van de opeenvolgende kabinetten. Maar van veel reflectie op die rol is in deze Kamer nauwelijks sprake, valt mij op. U zit hier, en kijkt nu naar mij, en wilt van mij weten wat ik mij voorstel bij een nieuwe bestuurscultuur. Heeft u daar dan helemaal nog niet zelf eens over nagedacht? Zou het daar dan niet eens van moeten komen?

Voorzitter, dit brengt mij op de verhouding tussen regering en parlement en op de verhoudingen binnen deze kamer zelf. Want daarin ligt de sleutel voor die nieuwe bestuurscultuur, waar we allen zo graag naar toe willen. Als we het vertrouwen van de burger willen terugwinnen zullen wij niet alleen de burger zelf weer moeten gaan vertrouwen, maar wij zullen elkaar ook weer de maat moeten durven te nemen. En, voorzitter, met dat laatste doel ik niet op de inmiddels in onze debatpraktijk ingesleten politieke trucjes en handigheidjes, het spelen op de man, het pootjehaken en het onderuithalen van elkaar, om maar niet te spreken van de beledigingen en scheldpartijen die inmiddels in de Kamer gemeengoed zijn geworden. Ik bedoel, dat wij terug zullen moeten naar het open debat dat gaat over inhoud en over mensen. Kamerleden moeten zich vrij voelen om daarin hun mening te geven. Dat betekent niet alleen, dat het regeerakkoord zoals we dat nu kennen -een verzameling in graniet gebeitelde afspraken waaraan regeringspartijen zich gebonden achten- zijn beste tijd heeft gehad. Het betekent ook dat we af moeten van de verstikkende fractiediscipline, waardoor kamerleden worden gereduceerd tot klapvee, en waarin zij niet zelden door hun fracties worden kleingehouden, vernederd of uitgerangeerd. In dit verband hoef ik Pieter Omtzigt niet te noemen – maar kent u Thanasis Apostolou, Chris van Dam, Ton Elias nog? Allemaal collega's die vanwege hun onafhankelijke opstelling door hun fractie op hopeloos onverkiesbare plaatsen werden gezet - weet u nog? De fractiekamers zullen open moeten. Waarom zou de kiezer niet mogen weten hoe de meningen daar worden gevormd? Een parlement bestaat niet uit fracties, maar uit gekozen kamerleden, die, het zij nog maar eens gezegd, stemmen zonder last of ruggespraak. Kom daar maar eens om, tegenwoordig.

De nieuwe bestuurscultuur, voorzitter, veronderstelt een vrij parlement. In een vrij parlement respecteren wij elkaar, en praten wij niet alleen, maar luisteren vooral ook. Dat is iets anders dan het uitwisselen van standpunten. Dat is iets anders dan elkaar uitschelden of proberen belachelijk te maken, in ruil voor applaus of gejuich van de publieke tribune. Een vrij parlement draaft niet achter leerstellingen aan, laat zich niet de wet voorschrijven door een door enkele fractieleiders in elkaar getimmerd regeerakkoord, en accepteert geen regie van *spindoctors*, *chief whips*, woordvoerders en

communicatiestrategen. Een vrij parlement verwacht vorm niet met inhoud, en heeft bij wat het ook doet altijd de belangen op het oog van, wat vroeger heette, de mensen in het land. Ook dan zullen we het niet met elkaar eens zijn, zullen we voor hetzelfde probleem totaal verschillende oplossingen aandragen en zullen we elkaar het stof uit de kleren kloppen. Maar het gaat erom dat het debat met open vizier wordt gevoerd, en op de inhoud van de materie is gericht. Een debat is een uitwisseling van argumenten, geen uitwisseling van in fractiekamers voorgekookte standpunten. Het debat steunt in hoge mate op luisteren, niet op zenden en tetteren. Voor velen van ons zal dat een erg moeilijk opgave worden, al was het maar omdat de uitkomst van een dergelijk debat per definitie onzeker is. En onzekerheid is iets waaraan wij, in de weinig open bestuurscultuur waarin wij werken in dit huis, de pest hebben.

Voorzitter, het zal duidelijk zijn dat een kamer die in de door mij beschreven openheid werkt, ook een formidabele controleur van het kabinet zal kunnen zijn. Doordat kabinet en regeringsfracties niet langer door een tot in details uitgesponnen regeerakkoord tot elkaar veroordeeld zijn, worden zij onafhankelijker van elkaar. Kabinet en Kamer zijn vrij om elk hun specifieke rol te vervullen: het kabinet die van dagelijks bestuurder en van uitvoerder, de Kamer die van controleur. Dat veronderstelt, dat de Kamer altijd juist en volledig wordt geïnformeerd door de ministers. De tijd van zwartgelakte of weggeraakte documenten moeten we achter ons laten. Hetzelfde geldt voor de plotseling optredende en onverklaarbare geheugenstoornissen waardoor bewindslieden op cruciale momenten worden geplaagd. Daarvoor is in een open relatie tussen parlement en kabinet geen plaats. Zij trekken als wetgever en beleidsbepaler samen op. Zo was het ooit door de grondleggers van onze democratische rechtsstaat bedoeld, en zo moet het weer moeten worden.

Voorzitter, ik begon mijn betoog met de vaststelling dat ik hier als lid van deze kamer en als fractieleider sta, niet als premier. Ik heb als kamerlid gesproken. Alles wat ik heb gezegd, is dus a fortiori op mijzelf van toepassing, en ik zal ervoor gaan zorgen dat mijn fractie in de geest van openheid die ik hier heb geschetst zal gaan werken. Dat zal niet gemakkelijk zijn. Maar als we nu niet beginnen met veranderen en verzuimen van het momentum gebruik te maken, dan wordt het niets, en blijven we, zoals zo vaak, weer eens steken in de goede bedoelingen waarmee, zoals wij allemaal weten, de weg naar de hel geplaveid is. Die weg willen we niet op, dacht ik. Ik dring er bij de leden van deze kamer, en in het bijzonder bij mijn collega-fractieleiders, op aan om zich met mij in te spannen voor de zo broodnodige cultuurverandering. We kunnen daar vandaag nog mee beginnen door een Kamerbrede commissie in te stellen die de voorwaarden in kaart zal brengen voor de door mij bepleite koerswijziging. Daarbij kunt u bijvoorbeeld denken aan de vergaderorde van deze Kamer, aan de wijze waarop kabinetsformaties behoren te verlopen en aan de wijze waarop ministers de Kamer zullen informeren. Ik zal op korte termijn een daartoe strekkende motie namens mijn fractie indienen.

Hiermee, voorzitter, ben ik aan het einde gekomen van mijn bijdrage. Ik dank u allen voor uw aandacht.

Mark